

Rozdział czwarty

Janina Błachut

METODOLOGICZNE ZAŁOŻENIA BADAŃ AKT SĄDOWYCH

Celem przeprowadzonych badań empirycznych było uzyskanie odpowiedzi na pięć zasadniczych pytań:

1. Jaki jest czas trwania postępowań przygotowawczych i postępowań sądowych w pierwszej instancji?

2. Jakie czynniki determinują czas trwania postępowań przygotowawczych i postępowań sądowych w pierwszej instancji?

3. Czy czas trwania postępowań przygotowawczych oraz postępowań sądowych prowadzonych w roku 2004 w porównaniu z rokiem 2002 uległ zmianie, a jeśli tak, to w jakim kierunku?

4. Czy czynniki determinujące czas trwania postępowań przygotowawczych oraz postępowań sądowych w pierwszej instancji w 2004 r. uległy zmianie w porównaniu z rokiem 2002, a jeśli tak to w jakim zakresie?

5. Czy daje się zaobserwować wpływ zmian ustawodawczych, wprowadzonych ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. na czas trwania postępowań przygotowawczych i sądowych w pierwszej instancji?

Dla uzyskania w tym celu odpowiednich informacji posłużono się w badaniach metodą analizy dokumentów urzędowych. Jednostkami badania były akta sądowe spraw karnych. Przy definiowaniu zbiorowości generalnej (populacji) uwzględniono następujące cechy:

- a) czas rozpoznawania spraw,
- b) rodzaj sądu, w którym rozpoznawano sprawy,
- c) rodzaj przestępstwa, którego sprawy dotyczyły.

Badaniami objęto sprawy, co do których akty oskarżenia (lub ich surogaty) wniesione zostały do sądów w roku 2002 oraz w roku 2004 (sprawy te były zatem rejestrowane w repertoriach „K” w roku 2002 i 2004). Natomiast merytoryczne rozstrzygnięcie, poprzez podjęcie decyzji o zakończeniu postępowania jurysdykcyjnego – w formie wyroku skazującego, uniewinniającego czy też umarzającego warunkowo postępowanie, jak też umorzenia postępowania – nastąpić mogło nie tylko w roku 2002 lub 2004, ale także w latach późniejszych.

Wybór tych dwóch okresów był celowy ze względu na nowelizację procedury karnej w roku 2003, na mocy której wprowadzono wiele legislacyjnych środków, które zgodnie z zamiarem ustawodawcy miały bezpośrednio lub pośrednio wpływać na przyspieszenie postępowania karnego. Analiza akt spraw sądowych prowadzonych w okresie przed nowelizacją kodeksu postępowania karnego oraz po jego nowelizacji stwarzała możliwość obserwacji, czy i na jak długi czas trwania postępowań przygotowawczych i sądowych uległ zmianie.

Przedmiotem badań były sprawy karne toczące się w okręgach sądów rejonowych dla miasta Krakowa oraz Katowic. Chodziło bowiem o przebadanie czasu trwania postępowań w sądach, których obciążenie jest duże. Z danych statystyk sądowych wynika, iż w roku 2002 do sądów karnych wpłynęło 1861 966 spraw, w tym: do sądów rejonowych – 1534 701, do sądów okręgowych – 300 377, a do sądów apelacyjnych 26 888. Natomiast w roku 2004 do sądów karnych wpłynęło ogółem 2126 327 spraw, w tym: do sądów rejonowych – 1774 528, do sądów okręgowych – 326 260, a sądów apelacyjnych – 25 539. Oznacza to, iż zarówno w roku 2002, jak i 2004 obciążenie sądów rejonowych w porównaniu z innymi sądami było największe oraz że w roku 2004 w porównaniu z rokiem 2002 wpływ spraw do sądów rejonowych zwiększył się o 15,6%, podczas gdy do sądów okręgowych tylko o 8,6%, a do sądów apelacyjnych natomiast zmniejszył się o 5%.

Biorąc pod uwagę dane dotyczące tylko sądów rejonowych oraz tylko spraw karnych (a więc pomijając takie sprawy, które dotyczyły wykroczeń, przestępstw karno-skarbowych, nadzoru sądowego nad postępowaniem przygotowawczym, mediacji itp.), okazuje się, iż w roku 2002 do sądów tych wpłynęły 478 953 sprawy, załatwiono 451 250 spraw, a do załatwienia pozostało 238 565 (wskaźnik pozostałości tzw. trwania postępowania wynosił 6 miesięcy¹). Natomiast w roku 2004 do sądów rejonowych wpłynęło 538 697 spraw karnych, załatwiono 562 863 sprawy, a do załatwienia pozostało 209 893 (wskaźnik pozostałości wynosił 4,7 miesięcy). Jak łatwo zauważyć, pomimo zwiększonego w roku 2004, w porównaniu z rokiem 2002, wpływu spraw karnych do sądów rejonowych (o 12,5%), wskaźnik pozostałości spraw do załatwienia uległ obniżeniu.

Do badań wybrano sądy rejonowe z dwóch okręgów: katowickiego i krakowskiego, charakteryzujących się dużym wpływem spraw karnych oraz zróżnicowanym wskaźnikiem pozostałości spraw do załatwienia (tab. 1). Zarówno w roku 2002, jak i 2004 do sądów rejonowych w okręgu katowickim wpływało więcej spraw niż do sądów rejonowych w okręgu krakowskim. W sądach rejo-

¹ Wskaźnik pozostałości, czyli tzw. wskaźnik trwania postępowania, jest konstruowany na podstawie liczby spraw pozostających do załatwienia oraz miesięcznego wpływu spraw w danym roku do określonych jednostek (sądów). Wskaźnik ten jest miernikiem stanu zaległości w załatwianiu spraw w sądach rejonowych. W tym przypadku oznacza to, iż w sądach rejonowych na koniec roku 2002 liczba spraw pozostałych do załatwienia odpowiada ich sześciomiesięcznemu wpływowi.

nowych okręgu katowickiego w porównaniu z sądami rejonowymi okręgu krakowskiego wyższy był również wskaźnik pozostałości spraw do załatwienia. Taki dobór sądów pozwalał na weryfikację hipotezy, iż czas trwania postępowań sądowych w sądach o większym obciążeniu jest dłuższy od czasu trwania postępowań w sądach mniej obciążonych.

Tabela 1. Ewidencja spraw karnych w sądach rejonowych w roku 2002 i 2004*

Rok 2002				
	Wpływ	Załatwienia	Pozostałość	Wskaźnik pozostałości (tzw. czas trwania postępowania)
ogółem	478 953	451 250	238 565	6,0
okręg katowicki	21 955	19 828	15 906	8,7
okręg krakowski	15 749	16 009	5 042	3,8
Rok 2004				
ogółem	538 697	562 863	209 893	4,7
okręg katowicki	28 107	29 199	15 851	6,8
okręg krakowski	18 921	18 976	5 614	3,6

* Dane uzyskane bezpośrednio z Departamentu Organizacyjnego Wydziału Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości.

Badaniu poddane zostały sprawy dotyczące popełnienia przestępstw z art. 207 k.k. (znęcanie), z art. 279 k.k. (kradzież z włamaniem) oraz z art. 286 k.k. (oszustwo). Jako kryterium wyboru wymienionych rodzajów spraw przyjęto częstotliwość skazań za poszczególne przestępstwa.

Tabela 2. Prawomocne skazania osób dorosłych w roku 2002 i 2004

Rodzaje przestępstw	Rok 2002		Rok 2004	
	l.b.	%	l.b.	%
ogółem	365 326	100,0	513 399	100,0
art. 207 k.k.	13 410	3,7	17 158	3,3
art. 279 k.k.	25 243	6,9	32 004	6,2
art. 286 k.k.	22 947	6,3	35 785	6,9

W badaniach nie uwzględniono, mimo największej częstotliwości skazań, spraw dotyczących popełnienia przestępstw z art. 178a k.k. (w roku 2002 osoby skazane za przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości stanowiły 26,7%, a w roku 2004 – 28,6% ogółu skazanych). Przyczyną ich pominięcia był fakt, iż w 2002 r. sprawy o przestępstwa z art. 178a k.k. należały do właściwości wydziałów karnych sądów rejonowych, jak również wydziałów grodzkich (w wielu przypadkach chodziło o wydziały grodzkie zamiejscowe); uznano więc, że różnorodność organizacyjna jednostek, w których toczyły się postępo-

wania mogłaby mieć wpływ na ich przebieg. Ponadto uznano, że ze względu na specyfikę tychże spraw (ujęcie sprawcy na gorącym uczynku, postępowanie dosyć ograniczone dowodowo itp.) czas ich trwania z pewnością zdecydowanie odbiega od czasu trwania postępowań w sprawie popełnienia innego rodzaju przestępstw. Podjęcie decyzji, aby w badaniach uwzględnić sprawy dotyczące popełnienia trzech różnych, a nie na przykład jednego przestępstwa, podyktowane było hipotezą, iż czas trwania postępowania determinowany jest rodzajem czynu, w sprawie popełnienia którego postępowanie się toczy.

Przeprowadzone badania nie obejmowały całej populacji, lecz tylko odpowiednio: Katowic i Krakowa. Przy doborze reprezentatywnej dla populacji próby posłużono się techniką losowania systematycznego warstwowego. Najpierw określono wielkość próby, przyjęto, iż w ramach projektu badawczego istnieje możliwość (podyktowana względami finansowymi) przebadania około 800 akt sądowych. Podjęto więc decyzję, iż przebadanych zostanie 400 akt spraw, w których akty oskarżenia (lub ich surogaty) wpłynęły do sądów w roku 2002 (w tym po 200 akt z sądów rejonowych Katowic i Krakowa) i 400 akt spraw, w których akty oskarżenia (lub ich surogaty) wpłynęły do sądów w roku 2004. Operatem losowania były repertoria „K” w sądach rejonowych dla Katowic i Krakowa. Znając liczebność populacji oraz liczebność próby, określano tzw. interwał losowania dla poszczególnych warstw populacji, z których próbę losowano (wydziały sądów rejonowych w poszczególnych miastach, kwalifikacja prawna przestępstw, odnośnie do popełnienia których sprawy się toczyły).

Tabela 3. Liczba przebadanych akt w poszczególnych sądach w roku 2002 i 2004

Sąd	Rok			
	2002		2004	
	l.b.	%	l.b.	%
Kraków-Krowodrza	43	10,7	46	11,4
Kraków-Nowa Huta	42	10,4	53	13,1
Kraków-Podgórze	51	12,7	50	12,4
Kraków-Śródmieście	68	16,9	55	13,6
Katowice – Wydział III	86	21,3	89	22,0
Katowice – Wydział IV	113	28,0	111	27,5
ogółem	403	100,0	404	100,0

Tabela 4. Liczba przebadanych akt według kwalifikacji prawnej czynów w sprawie popełnienia których postępowania się toczyły w roku 2002 i 2004

Kwalifikacja prawna	Rok			
	2002		2004	
	l.b.	%	l.b.	%
art. 207 k.k.	85	21,1	72	17,8
art. 279 k.k.	108	26,8	110	27,2
art. 286 k.k.	210	52,1	222	55,0
ogółem	403	100,0	404	100,0

Informacje z akt sądowych zbierane były za pomocą przygotowanego wcześniej kwestionariusza. Kwestionariusz ten zbudowany był z 214 pytań, przy czym 84 pytania dotyczyły postępowania przygotowawczego, 36 pytań – postępowania przejściowego, 86 pytań – postępowania głównego, natomiast pozostałe 8 pytań – postępowania międzyinstancyjnego. Badanie akt sądowych odbywało się w dwóch turach; akta spraw sądowych z roku 2002 badano w okresie od czerwca do sierpnia 2004 r.; natomiast akta spraw sądowych z roku 2004 badano w okresie od sierpnia do września 2005 r. oraz w marcu 2006 r. Pod koniec 2006 r. nastąpiło zakodowanie (według uprzednio sporządzonej instrukcji) uzyskanych danych, wykonanie obliczeń statystycznych oraz przeprowadzenie analizy jednozmiennowej oraz dwuzmiennowej. W opisie związków pomiędzy dwiema zmiennymi posługiwano się testem istotności χ^2 , przyjmując, iż statystycznie istotna zależność między nimi istnieje, jeśli poziom jej istotności był $< 0,005$.